

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARDA JAMOANI SHAKILLANTIRISH USULLARI

Xo'jamberdiyeva Sarvinoz Keldiyarovna
*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti,
Pedagogika fakulteti, Pedagogika va
o'qitish metodikasi kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Bolalar jamoasini shakllantirish metodikasi hozirgi kunda ancha to'liq va mukammal ishlab chiqilgan. Bu metodikaning umumiy asoslari pedagogika kursida bayon etilgan, jamoa va jamoada shaxsni tarbiyalash nazariyasiga tayanadi. Jamoa nazariyasi qoidalariga muvofiq uni yaratish metodikasi ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *tarbiya, tarbiya jarayoni, tarbiyaning maqsadi, tarbiya mazmuni, tarbiya turlari, tarbiya tamoyillari, tarbiya qonuniyatlari, dunyoqarash, jamoa, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim.*

Аннотация: *Методология формирования детской команды разработана достаточно полно и совершенно. Общие принципы этой методологии изложены в педагогическом курсе, она основана на теории воспитания команды и человека в команде. Методика ее создания разработана в соответствии с правилами теории команды.*

Ключевые слова: *воспитание, процесс воспитания, цель воспитания, содержание воспитания, виды воспитания, принципы воспитания, законы воспитания, мировоззрение, сообщество, государство и общество, непрерывное образование.*

Abstract: *The methodology for forming a children's team has now been developed quite fully and perfectly. The general principles of this methodology are outlined in the pedagogical course, it is based on the theory of raising a team and a person in a team. The methodology for its creation has been developed in accordance with the rules of team theory.*

Keywords: *upbringing, the process of upbringing, the purpose of upbringing, the content of upbringing, types of upbringing, principles of upbringing, laws of upbringing, worldview, community, state and society, continuing education.*

Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoa (maktab, sinf jamoasi, maktabdan tashqari bolalar birlashmasi va hokazolar)ni shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma bo'lib hisoblanadi. Bolalarning jamoa turmush normalari va qoidalarining, intizomning buzilishiga munosabatlarini kuzatib, jamoaning tashkiliy tuzulishi ta'sirchanligiga ishonch hosil qilish mumkin. Jamoa rivojlanishining dastlabki bosqichlarida bolalar tarqoq bo'lib, ularda yakdil fikr va sinf rahbari tayanishi mumkin bo'lgan ta'sirchan faollar bo'lmaydi. Shuning uchun jamoada salbiy hodisalar ochiq muhokama qilinmaydi va mustaqil jamoa qarori qabul qilinmaydi.

O'quvchilarning o'rganishning har bir usuli ayni vaqtda tarbiya usuli ham ekanligi o'qituvchilar uchun qonun boiishi kerak. Jamoada shaxsni yakka tartibda tarbiyalashda maktab o'quvchisini o'z-o'zini tarbiyalashga jalb etish, uni tegishli malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishdan iboratdir. Tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga bokyni yor bermaydigan tarbiyasi qiyin bolalar - bu albatta. yomon o'zlashtimvchilar emas, holbuki ular orasida odatda ko'pchiligi ana shunday bolalardir.

Zamonaviy sinf rahbari o'quvchidar yomon xulq-atvorining, past o'zlashtirishning sabablarini puxta o'rganadi. Bunda o'quvchining sinfdoshlari bilan munosabatlari, bu munosabatlarning ma'naviy asoslari eng muhim masalalardan biridir. Jamoa munosabatlari - dastavval muayyan maqsadiarga asoslangan va ijtimoiy ahamiyatga ega boigan maqsadlar yo'naltirib turadigan okzaro ma'suliyatli munosabati ardir.

Sinf o'quvchilari ko'p boigan sharoitda har bir bolaga yakka tartibda yondashish, har bir bola qalbiga to'g'ri yol topish juda qiyin. Agar o'quvchilar jamoasi qollab-quvvatlasa, har holda bunday yolni topish mumkin. Jamoada shaxsni tarbiyalashda yakka tartibdagi yondashuvning mohiyati alohida o'quvchini jamoa faoliyatiga jalb etishdan, jamoani esa mazkur o'quvchi bilan qiziqtirib qo'yishdan ham iboratdir. Har qanday jamoada tarbiyasi qiyin bolalar boladi, lekin "ajratib qo'yilgan" bolalar bolmaydi.

O'quvchilarning xulq-atvorini muntazam o'rganishni O'qituvchi o'z oldiga maxsus maqsad qilib qo'ymasa u o'qituvchi uchun sezilmagan tarzda o'zgarishi mumkin.

Oilada bo'lganda faqat maslahatchi bo'lib qolmasdan, o'zi ham ota-omlarning fikri va takliflariga quloq solishlari kerak, chunki ular Jamoa tashkil etishning samarali shakllaridan biri guruhiy ishdir bunda mazkur ish bolalarning tarkib jihatdan kichik (eng ko'pi bilan besh kishi) guruhlarida amalga oshiriladi. Shunday kichik guruhlarda barcha a'zolar bir-birlari bilan bevosita muomilada bo'ladilar va bir-birlariga bevosita ta'sir ko'rsatadilar.

Jamoa faoliyatini tashkil etishda o'quvchilarning shaxslararo real mavjud boigan aloqalarini hisobga olish ikki xil maqsadga erishish: guruh a'zolarini jamoa hayotiga jalb qilish va ular o'rtasiga muomalaga ta'sir ko'rsatish imkonini beradi.

O'qituvchi faoliyatida o'quvchilar jamoasini shakllantirish markaziy vazifa hisoblanadi. Jamoa nazariyasi qonunlariga muvofiq uni yaratish metodikasi asoslari quyidagilardan iborat: talablar qo'yish, faollarni tarbiyalash, o'quv, mehnat, ijtimoiy - siyosiy va ommaviy-madaniyat, faoliyatdagi istiqbollarni tashkil etish, sog'lom jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijobiy an'analarni yaratish va ko'paytirish. Ta'riflangan bu qoidalar har qanday jamoani shakllantirish va rivojlantirish uchun qo'llanma hisoblanadi.

Tarbiya metodlarini tanlashda ularning rivojlanish darajasiga mosligi muvaffaqiyatining muhim sharti hisoblanadi. Shuning uchun har bir o'qituvchi tarbiyaviy ishni sinfdan, jamoa munosabatlarining rivojlanish darajasini aniqlashdan boshlaydi. O'qituvchining esa yangi sinf bilan ko'p marta ish boshlashiga to'g'ri keladi: o'z mehnat faoliyatining dastlabki yilida, sinfni navbatdagi bitirib chiqish mavsumidan keyin, ba'zan esa maktabda vujudga kelgan vaziyat taqozosi bilan sinf rahbari o'zining metodlari jamoaning rivojlanishiga to'sqinlik qilmasligi

uchun shundan keyingi ishlari davomida vaqti-vaqti bilan jamoaning rivojlanishi darajasini aniqlab turadi.

Tarbiya jarayoniga, o'z-o'zini tarbiyalash jarayoniga oiganda yuksak darajaga erishiladi. Ayrim o'quvchilar va umuman jamoa o'z faoliyatini mustaqil rejalashtiradi va tashkil etadi, o'ziga va bir- biriga talablar qo'yadi va o'z-o'zini nazorat qiladi. Sinf rahbari va o'quvchilar jamoasi o'y-niyatlari va ishlarida birgadirlar. Past darajadan yuqori darajagacha boradigan yoi uzoq boiib, muayyan qiyinchiliklami bartaraf etish bilan kechadi. Ayni paytda jamoani shakllantirish yuzasidan olib boriladigan ishlar yuzasidan juda qiziqarlidir. Bu sinf rahbarining asosiy ishidir. Umuman maktab o'quvchisi tarbiyasining asosiy natijalari bu ish qanchalik muvaffaqiyatli o'tishiga bogliq boiadi. Agar obquvchilar jamoasi tashkil etilmagan bo'lsa, o'quvchi maktabni hech afsuslanmay tark etadi, hatto keyinchalik maktab yillarini eslamaydi ham. O'quvchilarni inoq jamoaga birlashtirishga mohir sinf rahbari qoiida tarbiyalangan odam baxtlidir.

Sinf rahbari jamoaning rivojlanish darajasini belgilash uchun bolalarda ularning hozirgi va boiajak hayotlarida ijtimoiy ahamiyatga molik maqsadlari mavjudligini bilish muhim, ya'ni jamoaning hayotiy faoliyati istiqbollarni barcha yoki yarim o'quvchilar qabul qilishni va bu istiqbollarning xususiyati qandayligini bilib oiish zarur. Agar boiajak shanbalik yoki bayram kechasi bolalar uchun faoliyatga undovchi boisa va bu kun istiqboli faqat ayrim o'quvchilar uchun ahamiyatli boisa, jamoa rivojlanishining ikkinchi bosqichi haqida gapirish mumkin. Pedagog sinf bilan ishlashning dastlabki bosqichida turli vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Sinfda haqiqiy jamoa munosabatlari boimasligi mumkin, bunda o'qituvchi ishni boshidan boshlashga tokg'ri keladi. Odam bolasining rivojlanishi bu muhim jarayon sanaladi.

Bizga ma'lumki, hayoti davomida inson jismoniy va psixik tomonidan o'zgarib boradi, lekin bolalik va o'smirlik davri da rivojlanish nihoyatda kuchli boiadi. Bola mana shu yillarda ham jismoniy, ham psixik jihatdan o'sishi, o'zgarishi bilan shaxs sifatida kamolga etadi. Bunda berilayotgan tarbiya maqsadga muvofiq ta'sir etishi natijasida bola jamiyat a'zosi sifatida kamol topib, murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimida o'ziga munosib o'rin egallaydi. Shaxsning fazilatlarini to'g'ri aniqlash va behato baholash uchun uni turli munosabatlar doirasida, turli munosabatlar doirasida, turli vaziyatlarda kuzatib ko'rish lozim. Ana shundagina shaxsning ijtimoiy xulqi, ma'naviy qiyofasi, insoniy fazilatlarini ro'yobga chiqadi. Demak, shaxsni rivojlantirish vazifasini to'g'ri hal qilish uchun uning xulqiga ta'sir etuvchi omillarni, bu omillarning tabiatini, shaxsning xususiyatini yaxshi bilmoq kerak.

Bolaning kamolotiga, ruhiyatiga, fei-atvori shakllanishiga quyidagi omillar ta'sir etadi: biologik omil, ijtimoiy omil va tarbiya ta'sir etadi. O'rta Osiyo mutafakkirlaridan Forobiy, Abu Ali Ibn Sinolar ham inson tarbiyasiga ta'sir etadigan omillar ahamiyatiga e'tibor berib kelganlar. Forobiy inson kamolotida ta'lim-tarbiyaning muhimligini ta'kidlab: "munosib inson" bolishi uchun odamda ikki imkoniyat: ta'lim va tarbiya olish imkoniyati bor.

Ta'lim olish orqali nazariy kamolotga erishiladi, tarbiya esa, bu kishilar bilan muloqotda axloqiy qadr-qimmatni va amaliy faoliyatni yashirishga olib boradigan yoidir, deydi. Abu Ali

Ibn Sino etika va axloqiy tarbiya masalalarini falsafiy pedagogik asosda yoritib berishda yordam berdi.

U ayniqsa oila tarbiyasida ota-onaning o'rniga alohida to'xtalib, bola tug'ilgach, avvalo, ota unga yaxshi nom qo'yishi, so'ngra esa uni yaxshilab tarbiya qilishi kerak. Agar oilada tarbiyaning yaxshi usullaridan foydalanilsa oila baxtli boiadi degan fikrni ilgari suradi. Bola shaxsining rivojlanishga, kamol topishga irsivat, muhit va tarbiya kabi omillar ta'sir etadi. Bola shaxsining rivojlanishga naslning ta'siri deganda, ota-onalarga o'xshashlikni ifodalovchi biologik belgilarning takrorlanishini tiishunmoq kerak, har bir bola ota-onasidan meros shaklida ba'zi biologik sifatlarga (tananing tuzilishi, sochning, ko'zning, terisining rangi, boky-basti va boshqalar) ega bo'lgan holda dunyoga keladi. Bularning barchasi jismoniy xususiyatlarga kiradi.

Chunki jamoa har qanday bola tarbiyasni to'g'ri yo'lga soladi. Masalan, sinf jamoasini oladigan boisak, agar shu sinfda bir yomon o'quvchi, ya'ni xulqi, tarbiyasi jihatdan yomon boisa, shu sinf jamoasi unga asta-sekinlik bilan o'z ta'srini albatta o'tkazadi. Ya'ni qanday yoilar bilan degan savol tug'ilish mumkin. Masalan, tadbirlar yoki sayohatlar orqali. Komil inson shaxsini tarbiyalashda jamoaning ahamiyati juda katta. Azal-azaldan bizgacha ota-bobolarimizdan qolgan o'lmas maqollarimizdan birini shu o'rinda keltirib o'tsak: "Aqlni beaqldan o'rgan".

Ushbu maqol zamirida bir qancha ma'nolar bor. Ya'ni janoda har xil bolalar bo'lib, ular bir-biriga qarab ham o'zlaridagi yomon xulqlarni yuqotadilar. Bu xislatlar esa ulaming komil irson bo'lib tayyorlanayotganidan darak beradi.

Quyida tarbiya jarayonining qonun-qoidalarini koi'ib chiqamiz. Tarbiyaning bir maqsadga qaratilganligi. Tarbiya maqsadini belgilashda jamiyat talablari, davr nafasi, milliy xususiyatlar asos qilib olinadi. Tarbiyaning maqsadi - har tomonlama kamol topgan - mukammal inson shaxsini tarbiyalashdir. O'qituvchilar jamoasi va har bir o'qituvchi-tarbiyachi ana shu maqsadlardan kelib chiqib, tarbiyaviy ishlaming, vazifalarini belgilaydi, uning mazmunini aniqlaydi hamda maktab ish sharoitlarini hisobga olgan holda o'quvchilarni tarbiyalashning shakl va uslublarini tanlaydi.

Tarbiyaning hayot bilan bog'liqligi qoidasi tarbiyaviy ishlaming mazmuni va tashkil etilishini doimo yangilab turishini talab etadi. Tarbiyachilar bolalar tarbiyasini hayot bilan boglar ekanlar, ularga o'zlarida iymon-e'tiqodni tarbiyalash imkonini beradilar.

Tarbiyada bola shaxsini hurmat qilish. O'qituvchi jamoaning kuchli va zaif tamoyillarini aniqlash uchun pedagogik vaziyatlar vujudga keltirishni qo'llaydi. Lekin bunda shuni esda tutish kerakki, o'quvchi kamchiliklarini hamtna oi'tasida yorqin namoyish qilish uni ma'naviy halok etishi, qalbini jarohatlashi mumkin. Shunday vaziyatlarni vujudga keltirish kerakki, ular salbiy tomonlarni emas, har bir bolada odatdagi sharoitda boshqalardan yashiringan ijobiy tomonlarini ham ochib bersin. Sinf rahbari jamoa rivojlanishining aniqlangan darajasiga qarab tarbiya usullarini tanlaydi.

Bunda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish qo'shimcha shart hisoblanadi.

Bu haqda gapirmasa ham bolardi, chunki bu shart pedagogik tamoyillardan biridir. Shu bilan birga ishni endi boshlagan o'qituvchi, ayniqsa sinf rahbari tarbiya usullarini emas, balki shakllarini tanlashda o'z tarbiyalanuvchilari yoshini hisobga olishi muhimdir. Bunda bir xil usullar, talablar, topshiriqlar va hokazolar turlicha izohlanadi. Ta'lim jarayonida jamoa munosabatlarini rivojlantirish istiqbollari sinf rahbarining katta e'tibor berishini talab etadi.

Jamoa faoliyatida ko'proq muomala qilishga bo'lgan ehtiyoj yotadi. Darslarda bu ehtiyoj kam qondiriladi. Agar darsdagi muomalaga bo'lgan ehtiyoj to'g'ri tushunilsa, uning negizida o'quvch darning ousaro yordami, darslarga birgalikda foydali tayyorgarlik ko'rish, qiziqishlar bo'yicha mashg'ulotlar tashkil etiladi. Ta'lim jarayonidagi jainoatchilik tuyg'usi ana shu, ya'ni birgalikdagi mehnat bolalarda katta qoniqish hosil qilish, ijobiy kechinmadan boshlanadi. Shu tariqa o'zaro yordam tashkil etish sinfdagi jamoa munosabatlarini shakllantirishning yo'llaridan biridir. O'qituvchi yana o'quvchilarning yosh xususiyatlarini, sinf jamoasining xususiyatlarini, uning shakllanganlik darajasini hisobga oladi, o'sha talablarida jamoa fikrining qollab- quvvatlanishiga tayanadi.

Jamoa rivojlanishining har qanday darajasida sinf rahbari muayyan usullardan foydalanib, jamoatchilik fikrini shakllantirish to'g'risida maxsus g'amxo'rlik qiladi. Faoliyatni amalga oshirish jarayonida uning maqsadiga erishish uchun o'quvchilarning o'zaro muomalaga kirishishlarini nazarda tutuvchi faoliyat shakllari jamoa shakllari deyiladi, bu muomala jarayonida o'quvchilar o'rtasida jamoa aloqalari vujudga keladi. Bu shakllar obyektiv jihatdan o'zida muomala uchun muayyan shart-sharoitlarga ega bo'ladi. Ular o'quvchilarga ishni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun vazifalarni o'zaro taqsimlab chiqish imkonini beradi, qatnashchilar o'rtasida aloqa ta'sirining paydo bo'lishiga olib keladi

Do'stlik - inson axloqining bebaho go'zalligi. ijobiy fazilatlar gavhari. Insondagi barcha go'zal fazilatlar bir marvarid shodasi bo'lsa, uning dur-gavhari chin insoniy muhabbatga asoslangan do'stlikdir. Do'stlik tufayli xonadonimiz obod, dunyoda tinchlik va dasturxonimizda to'kinlik hukmron. Shuning uchun ham dono kishilar hamma jamiyatda ham do'stlikni ulug'lab, qadrlab kelganlar va odamlarni do'st bo'lib yashashga, ko'proq do'st orttirishga undaganlar. Payg'ambarimiz Muhammad Mustafu (s.a.v.) hadislaridan birida: "Bir-biringizga hayr-ehsonli, mehr-muhabbatli bo'lib, qo'l berib so'rashib yuringlar, shunda dillaringizdagi g'ill-u g'amlik ketadi", - deganlar.

Do'stlik insonning kuchiga kuch, qudratiga qudrat qo'shadigan, kishini baxtli qiladigan, hayotini bezaydigan eng muhim omillardandir. Xalqimiz o'rtasida do'stlik munosabatlariga bag'ishlab juda ko'p hikmatli so'zlar yaratilganki, ular orqali do'stlikning kishi hayotida tutgan o'mi ifoda etilgan.

ASOSIY ADABIYOTLAR:

1. Xodjaev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik - T.: SANO-STANDART, 2017
2. Xodjaev B.X., Choriev A., Salieva Z.T. Pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi. Darslik. - T.: IQTISODIYO'T DUNYO'SI, 2018.
3. Ro'zieva D.I., Tolipov O'.Q. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: INNOVATSIYA-ZIYO, 2019.
4. Mutalipova M.J., Xodjaev B.X. Qiyosiy pedagogika. Darslik. - T.: TDPU, 2015.
5. Yuzlikaeva E., Madyarova S., Yanbarisova E., Morxova I. Teoriya I praktika obtey pedagogiki. Uchebnik. - T.: TGPU, 2014.
6. Kaldmbekova A.S. Jalpm pedagogika teoriyasm jene praktikasg I Pedagogika teoriyas. - T.: TDPU, 2013.